

دین در تصویری پیشرفت‌شناخت

علی ذوعلم^۱

چکیده

دین و معرفت دینی و تدین، سه مقوله جداگانه هستند. در بحث پیشرفت باید به تدین و دین‌داری بپردازیم. تدین جامعی که صرفاً فردنگر نیست، آینده‌نگر و گذشته‌گرا است. تدین این‌گونه‌ای، خودبه‌خود پیشرفت‌گرا است.

اسلام به همان اندازه که دین توحیدی است، یک دین فرهنگی و پیشرفت‌گرا است. در علم کلام باید از انسان شروع کرد. فرق انسان با موجودات دیگر در این است که انسان، انگیزه و توان پیشرفت دارد. برای پیشرفت نیازمند نقشه راه هستیم و دین، نقشه راه پیشرفت است و کتاب دین نیز کتاب پیشرفت است.

تفاسیر کلامی، فقهی، فلسفی و... هرکدام گونه‌هایی از تفسیر هستند که می‌توان بین همه این گونه‌ها نسبت‌سنجی کرد. تفسیر پیشرفت‌شناخت، ناظر به مسئله خاص پیشرفت است و نوعی تصحیح نگاه به تفسیر است و نباید در قالب تحمیل نگاه قرار گیرد.

قرآن یکی از منابع شناختی است و باید نسبت به عقل و نقل، نگاهی دیالکتیکی داشته باشیم. همه انواع عقل، به همراه نقل باید در یک سیستم جامع قرار گیرند و می‌توانیم برون‌داد این سیستم را دین بنامیم.

از انسان‌شناسی قرآنی به پیشرفت می‌رسیم. انسان موجودی است که فطرتاً پیشرفت‌گرا است. مهم‌ترین کمکی که تفسیر پیشرفت‌شناخت به ما می‌کند، آن است که به مدد آن می‌توانیم کلیدواژه‌های اصلی پیشرفت را از قرآن استخراج کرده و آن را در جامعه ترویج دهیم.

اگر سه مبنای انسان‌شناسی، هستی‌شناسی و دین‌شناسی مدنظر قرار نگیرد، نمی‌توان به آن دستاورد بایسته دست یافت. رویکرد قرآن در پاسخ به نیازهای بشری، حداکثری است. با جوهر هیچ پدیده‌ای نمی‌توان ارتباط برقرار کرد؛ مگر از مسیر مسئله پیشرفت. دانش فقه، در نهایت باید تکلیف را معین کند؛ ولی در جایگاه خود به‌عنوان عضوی از دانش دین اهمیت دارد و نه همه دانش دین. برای کشف نظریه تفسیر نمی‌توانیم صرفاً به تفسیر اکتفا کنیم. نظریه حتماً باید جنبه تجربی و عملی داشته باشد. تفسیر پیشرفت‌شناخت، برخی ابعاد زمینه‌ای و ابعاد کلان و ابعاد فرادوره‌ای و فرازمانی را می‌تواند به ما ارائه دهد.

واژگان کلیدی: پیشرفت، تفسیر پیشرفت‌شناخت، تمدن، انسان‌شناسی، هستی‌شناسی.

^۱ عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.